

CASABLANCA

1942

Hollywood Sineması, antik çağdan beri geçerliliği kanıtlanmış insan ilişkilerini, 19. yüzyılın popüler roman ve resimli roman sanatı örneklerinden beri etkili olan duyarlılıkları, 20. yüzyıl gazeteciliğiyle birlikte başlamış olan ve özellikle kadın okurun/seyircinin hassas yüreğine seslenen aşk, romans ve duygu öykülerini alır, allayıp pullayarak başarılı iş filmlerine dönüştürür. Tıpkı, biraz da onu taklit eden dünya sinemasında yıllar boyu yaptığı ve yapacağı gibi... Ama kimi zaman olağanüstü birşey olur, bir tür mucize... Bu tür çabalarla oluşturulmuş kimi filmler, çok özel koşulların bir araya gelmesiyle sanat katına yükselirler, unutulmazlar arasına girerler, üzerine ciltler dolusu yazılıp çizilen, yapısı çözümlenmeye, bileşimi irdelenmeye çalışılan özel filmler olup çıkarlar. İşte Casablanca'da bu filmlerden biridir. Biraz "Rüzgar Gibi Geçti" gibi... 1943 yılında, gösterimi savaşın ilginç olaylarından Casablanca konferansına denk düşen ve bu açıdan beklenmedik şekilde olay olan film, gitgide artan bir seyirci ilgisiyle karşılaşır. Oskarlarda da söz sahibi olur ve en iyi film seçilir. Sonra biraz uykuya yatar, tüm Hollywood filmleri gibi, yeninin ve teknolojik gelişmenin çarpıcılığına teslim olur. Ama 1960'lı yıllarda ilginç bir şey olur, Ameikan üniversitelerindeki sinema gösterilerinde, gençler birden bu eskimiş siyah-beyaz filme büyük ilgi duymaya ve sürekli onu izlemeye başlarlar. Film TV programlarında her gösterildiğinde büyük ilgi görür, "rating alır" ve zaman içinde hiç eksilmeyen bu ilgi hep sürer. Bogart efsanesinin (onun ölümünden yıllar son-

ra) doğması, Woody Allen'in bu efsaneye dayalı "Play It Again, Sam" adlı oyununu yazması ve bunun filme çekilmesi vb. olaylarda aynı yillardadır. Sonuç olarak dünya TV'lerinde en sık ekrana geldiği gibi, video kaseti de en çok satan filmlerden biridir bu... Peki ama bu yarım yüzyıllı aşmış filmin (1992'de ellinci yıldönümü görkemli biçimde kutlanmıştır: yeni kopyalar, bol resimli kalın bir kitap, üzerine her yerde yazılan yazılarla), hala bu denli ilgi görmesi, hangi mucizenin sonucudur?

Casablanca ya da düşlerin (düşlerimiz) gerçek olduğu, çok şeyin (her şeyin) olabileceği bir gerçek- dışı kenttir. Ancak sinemanın yaratabileceği ve ancak bir Hollywood stüdyosunda kurulabilecek bir dekor kent; yapaylığı alabildiğine sırtan, ama sinemanın asıl gerçeklikle ilintisi az tutulduğu ölçüde kendine özgü başka bir gerçeklik, "sinema gerçekliği" kazanan sihirli mekanlardan biri... Umberto Eco'nun belirttiği gibi, "iyi bir öykü için gerekli" olan bir klişeyi bir yana bırakıp, "klişelerin tümünü birden bir arada kullanmak" cüretini gösteren bir film... Ve onca klişeden, onca yapaylıktan, onca sinemasal numaradan kendine özgü bir canlılığın, yaşarlığın, inandırıcılığın fışkırması gibi bir mucize... Andrew Sarris'in deyişiyle, "mutlu rastlantıların en mutlusunu ve "auteur" kuramını boşa çıkaran kesin örnek..." Başka bir eleştirmenin (1974'te) dediği gibi, "sanki zaman içinde donmuş benzeyen bir film..." ve bu yüzden hiç eskimeyen, hep yüreği çarpıran, göz yaşartan, romantizmi hep diri tu-

tan, melodrama sürekli bir savunma ve soyluluk zirri giydiren...

Evet, Kazablanka... Bir kez, savaş... Perdenin aşk öyküleri için en dayanılmaz, en romantik mekanlarından biri ve kuşkusuz birincisi olan savaş... En basit, sıradan şeylerin olanaksız, en çılgınların ise olanaklı olduğu, yaşam dengelerinin değiştiği, ölüm olasılığının ve korkusunun insanları en büyük aşkları, en çılgın serüvenleri, en olmadık ilişkileri hızla yaşamaya ittiği bir toplu paranoya...

Savaşın göbeğinde değil, ama kıyısındaız. Kana bulanmış Avrupa'da, özgürlüğe ve yaşama (yani Amerika kıtasına) uçmak için, savaşta (bizim gi-

bi) yansız kalmış olan Portekiz'in başkenti Lizbon'a gitmek gereklidir. Lizbon'a giden yol ise, Fas'ın başkenti Kazablanka'dan geçer... Eski, yorgun serüvenci Rick'in barı, bu gizemli kaçış kentinde herkesin, ama herkesin bir araya geldiği yerdir: Nazi subayları, kumarbazlar, serüvenciler, kaçak pasaport arayanlar ve bunları satanlar, tefeciler, rehinciler, direnişçiler, casuslar... Avrupa'da Nazilere karşı savaşan gizli örgütlerin önde gelen liderlerinden Victor Laszlo ve güzel kansı Ilsa da Rick'in barına düşerler... Laszlo ne yapıp edip Lizbon'a geçmelidir. Bunu da ancak Rick sağlayabilir. Ama güzel Ilsa, aslında Rick'in eski sevgilisi değil midir? Paris'te, kentin işgal edildiği günün ertesinde kaçacaklardır. Ama Ilsa gelmemiştir. Rick'in hayatı işte o gün kaymış, aşka, kadınlara ve yaşama olan inancını o gün yitirmiştir. Ama Ilsa, zenci piyanist Sam'in ("Play it Again Sam") "yeniden" çaldığı "As Time Goes By"la Rick'in küllenmiş aşkını yeniden uyandırır. Ve melodramın en klasik örgülerinden biri kuruluverir: Yorgun, bitkin hiç bir

ideale sahip gözükmeyen, yüreği taşlaşmış Rick ("Kendimi kimse için tehlikeye atmam. Ben, beni ilgilendiren tek konuyum"), aslında aşıkların en duygulusu ve "büyük dava"ların en iyi savunucusu değil midir? Casablanca'nın o ünlü finalinde, Lizbon'a (yani özgürlüğe ve faşizme karşı savaşım olanaklarına) doğru havalanmak üzere olan uçağa kim binecektir? Küllenmiş aşkını yeniden, tüm gücüyle yaşayan Rick ve Ilsa mı? "Hür dünya"yı faşizmden kurtarmak için görevi kendisini bekleyen Victor Laszlo' mu?

Casablanca bir eleştirmenin dediği gibi, "Orta Avrupa ironisiyle, soylu bir Broadway-Hollywood bulvar sinizmi kanışımı olan" sürekli mizahın ge-

